

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Нікішина Ю.І.

У представленій статті наведені найбільш істотні концептуально-методологічні, теоретико-емпіричні й прикладні результати, отримані в процесі дослідження вибраної наукової проблеми. Теоретично обґрунтована сутність і визначення екологічної інфраструктури та напрямків використання її еколого-економічного потенціалу для цілей суспільного господарства, що надасть можливість сталого соціо-еколого-економічного розвитку України.

Постановка проблеми в загальному виді. Важливою закономірністю удосконалення та подальшого розвитку існуючої системи галузей суспільного господарства, що забезпечують збереження середовища життя людини при активній господарській діяльності, є принципово новий підхід до визначення поняття екологічна інфраструктура. Цей підхід базується на принципах об'єктивної оцінки складових елементів системи екологічної інфраструктури, виявлення сильних та слабких сторін існуючого обґрунтування та внесення інноваційних рішень щодо організації та управління екологічною інфраструктурою.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В економічній літературі широко висвітлюється роль інфраструктура як дієвого інструменту у загальній системі суспільного господарства. Ця проблематика знайшла відображення у працях таких авторів, як Буркинський Б.В, Купінець Л.Є., Садченко О.В., Харічков С.К. та інших учених. Значна кількість публікацій закордонних і вітчизняних дослідників розглядають з різних аспектів поняття екологічна інфраструктура та її складові елементи, їх функціонування, управління і подальші перспективи розвитку.

Актуальність теми дослідження. У літературі минулих років зазвичай використовувався термін «інфраструктура», без детального її визначення за спеціалізацією. Мова найчастіше йшла про військову, виробничу, соціальну інфраструктури. Інфраструктура розумілася як підпорядкована, обслуговуюча складова складної системи народного господарства, покликана забезпечувати ведення військових дій, а в мирний час - підтримання належної обороноздатності держави. Це

комплекс галузей, що обслуговують промисловість і сільське господарство, базові сфери економіки, сукупність об'єктів та інститутів, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва і забезпечення умов життєдіяльності суспільства [1].

У результаті проведеного аналізу наукових джерел виявлено, що сьогодні у складі інфраструктури виділяються дві підсистеми: виробнича і соціальна. На наш погляд, правомірність такого трактування інфраструктури - як комплексу галузей, що обслуговують економічну (перш за все матеріальне виробництво) і соціальну сфери життєдіяльності суспільства, не викликає особливих заперечень стосовно того періоду розвитку економіки, коли основу розвитку цивілізації становило матеріальне виробництво у вигляді його провідних галузей - промисловості і сільського господарства. Однак в умовах сьогодення доречно розглядати поняття інфраструктури під екологічним кутом зору.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності екологічної інфраструктури, і визначення напрямків використання її еколого-економічного потенціалу для цілей суспільного господарства, що у свою чергу буде сприяти сталому соціо-еколого-економічному розвитку України.

Основним завданням є надання визначення екологічної інфраструктури та її складових, визначення ролі екологічної інфраструктури у суспільному господарстві.

Основні результати дослідження. Нині існує кілька визначень поняття екологічна інфраструктура. Зокрема, словник-довідник Реймерса зазначає, що екологічна інфраструктура – це комплекс споруд, підприємств, установ, мереж і технологічних систем, що забезпечують умови збереження середовища життя людини (середовища оточення людини). Вона включає в себе елементи традиційних виробничої і соціальної інфраструктури, споруди, підприємства, установи, що попереджають і ліквідують несприятливі явища природи і соціального дискомфорту (система моніторингу, очисні споруди, охорона лісів, греблі, дамби, дренаж; комунальне господарство, сферу обслуговування), а також сукупність природних охоронних територій [2].

Під іншим кутом, але з тим самим змістом, трактує екологічну інфраструктуру Мусієнко, Серебряков, Брайон: «Комплекс споруд, закладів, технологічних систем тощо, які забезпечують умови збереження середовища життя людини, а також природних територій, які охороняються законом» [3].

Найбільш вдалим, на наш погляд, є визначення, запропоноване Харічковим С.К. Екологічна інфраструктура - це комплекс

спеціалізованих підприємств і установ, окремих природоохоронних об'єктів, інженерних споруд і комунікацій, а також структурно-функціональних елементів виробничо-технологічних систем і об'єктів соціального призначення, що мають забезпечити охорону навколишнього середовища, відтворення, збереження й примноження природних ресурсів, підтримання життєвого середовища у сприятливому стані» [4].

Для підтримки відновлення та забезпечення високої якості середовища життя служить екологічна інфраструктура на всіх рівнях – від державного до регіонального і локального. Екологічна інфраструктура у масштабі держави – це взаємодіючі між собою освоєні та природні території, необхідна сукупність природних територій, що охороняються, екологічний каркас території держави та екологічні коридори, великі технологічні системи інфраструктури, невідновні та відновні природні ресурси, система моніторингу. У масштабі регіону – це екологічна виробнича і соціальна інфраструктури, екологічний каркас регіону та зелені коридори, ґрунтово - рослинний покрив, екологічні будівлі, система фітомеліорації та пермакультури, екологічно реставровані ландшафти та будівлі. Екологічна інфраструктура – це дуже широкий комплекс природних, природно-антропогенних та штучних об'єктів і систем, що забезпечують умови збереження середовища життя людини [5].

Актуальність нового підходу до більш детального розгляду екологічної інфраструктури, обумовлена необхідністю продуктивного використання ресурсів, а також посиленням державного регулювання у процесі взаємодії природи та господарської діяльності людини. Доцільність відокремлення екологічної інфраструктури як самостійного напряму наукового дослідження (від інфраструктури взагалі) визначається екологічною недосконалістю сучасних виробничих та побутових процесів, а також накопиченими за попередній період порушеннями природної рівноваги.

Виходячи з вище сказаного, екологічну інфраструктуру можна представити як структурно-функціональну та ієрархічно субпідрядну організацію. Вона являє собою складну комплексну систему, що складається зі структурних елементів, на кожний з яких покладено специфічні функції. Організація, регулювання, контроль, регламентація та які визначаються одним центром управління. Як у будь-якій системі, екологічній інфраструктурі, властиві структурна і функціональна цілісність, ємерджентність, ієрархічність, комплексність, внутрішня погодженість складових частин (рис. 1).

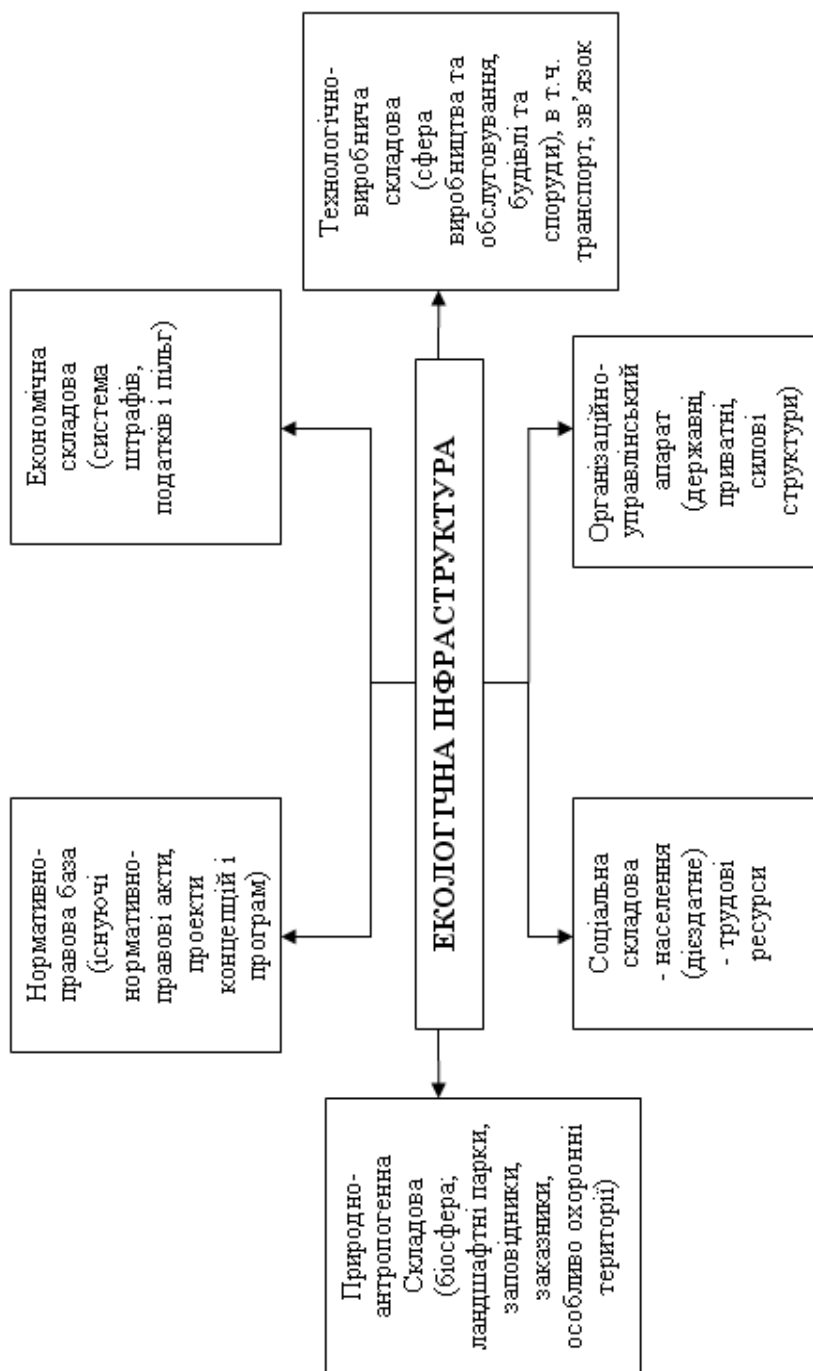

Рис. 1 Ієрархічна структура екологічної інфраструктури (за складовими компонентами системи)

Одним із важливих завдань екологічної інфраструктури є запобігання надходженню в навколишнє середовище відходів, стоків та викидів, нейтралізація їх негативного впливу. Рівень розвитку екологічної інфраструктури у країні чи регіоні - це, з одного боку, показник екологічного недосконалість функціонуючого тут виробництва та інших процесів життєдіяльності населення, а з іншого - це показник ступеня захищеності природи і людини (як її частини) від шкідливого впливу всіх видів господарської діяльності. Зазначена подвійність екологічної інфраструктури визначає неоднозначність у підході до оцінки її розвитку, а отже, і її ролі в природоохоронній стратегії розвитку регіону і держави в цілому. У цьому відношенні кожен елемент екологічної інфраструктури повинен аналізуватися і оцінюватися, перш за все, з позиції, що ефективніше: продовжувати його розвиток, розширюючи мережу об'єктів і збільшуючи його потужність; чи сконцентрувати кошти на екологізацію виробничих процесів; чи забезпечити оптимальне співвідношення між витратами на впровадження мало- і безвідходних технологій та на створення очисних і природоохоронних об'єктів [1].

При аналізі сучасної екологічної інфраструктури необхідно керуватися системним принципом. Слід відійти від галузевого принципу, що зводиться до виділення «головних» і «другорядних» галузей. Сьогодні екологічна інфраструктура може бути правильно зрозуміла і класифікована тільки на основі системного багатокомпонентного інноваційного підходу. Відповідно до цього інфраструктура не обслуговує господарську діяльність людини, а забезпечує нормальне функціонування господарства окремих регіонів та держави зокрема.

Характеризуючи екологічну інфраструктуру, слід виходити з того, що на її розвиток впливають не тільки об'єктивні, а й суб'єктивні фактори, при цьому роль останніх у сучасних умовах зростає. Тому під екологічною інфраструктурою слід розуміти комплекс об'єктів, територій, мереж і систем природного та антропогенного походження, які функціонують за природними законами, а також забезпечують умови для підтримання збалансованого розвитку природного середовища, збереження середовища життя людини, а також сукупність контролюючих та запобіжних обслуговуючих ланок, які мають завдання гарантувати нешкідливі щодо довкілля оптимальні умови діяльності всіх галузей екологічного, виробництва організацій та установ, які здійснюють господарську діяльність на певній території [5]. Маючи вдалий підбір властивостей та якостей, науково обґрунтовані параметри складових елементів, цей комплекс буде ефективно виконувати завдання, поставлені при його створенні.

Побудова системи екологічної інфраструктури конкретної території передбачає виконання ряду завдань (рис. 2).

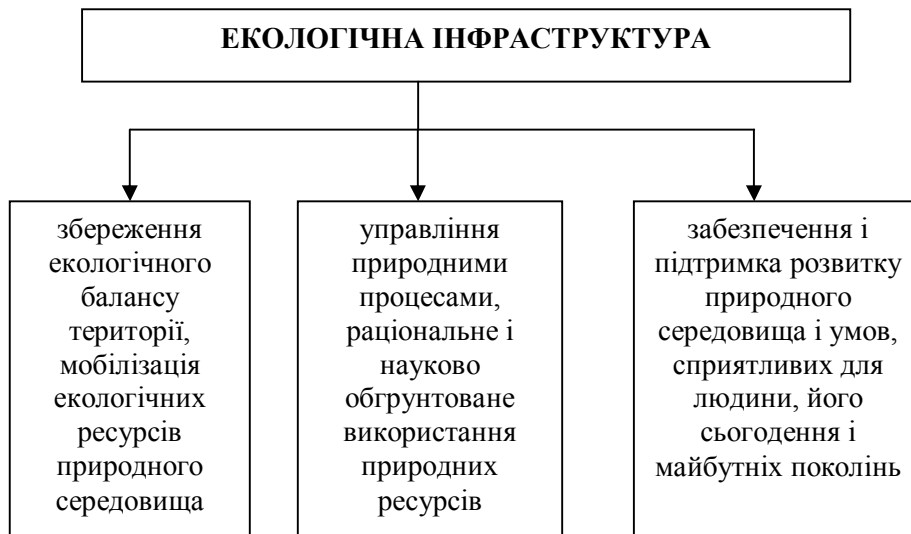

Рис. 2 Завдання екологічної інфраструктури

Процес формування і функціонування екологічної інфраструктури обумовлений дією правових, організаційних, економічних і соціальних чинників. Правові основи формування екологічної інфраструктури визначаються законодавчими, нормативно-правовими документами як галузевого, так і комплексного характеру. Вони регламентують пріоритети розвитку та етапність створення елементів екологічної інфраструктури, а також рамки порушень, загальну стратегію розвитку екологічної інфраструктури [1].

Економічний механізм забезпечує формування екологічної інфраструктури за допомогою адміністративних та ринкових механізмів. В якості одного з економічних чинників формування екологічної інфраструктури на регіональному рівні може виступати фінансова підтримка (пільгове оподаткування, кредитування) підприємств, що беруть активну участь у формуванні та забезпеченні функціонування екологічної інфраструктури.

Інноваційний підхід до розуміння сутності екологічної інфраструктури у комплексному аспекті розуміється як регіональна система екологічної регуляції процесів господарської діяльності. У такому підході ставляться наступні завдання: визначення внутрішньої структури

регіональної екологічної інфраструктури, її ролі та місця в соціально-економічній системі; виявлення існуючих механізмів, що забезпечують екологічну стабільність території, а також підходів і методів до оптимізації екологічної інфраструктури.

Під екологічною інфраструктурою, ми розуміємо, єдину територіальну систему, яка представлена різними функціональними підсистемами: блоком природно-територіальних комплексів, системою адміністративних органів управління, системами контролю і регулювання стану навколишнього середовища. Наявність відносин і зв'язків між різними підсистемами створює системну цілісність, що забезпечує сталий розвиток території в екологічному відношенні на достатньо тривалий час, а також служить необхідним фундаментом для економічного розвитку регіону шляхом підтримання гнучкої системи диференційованого природокористування [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оцінка можливості впливу кожного регіону на сталість його економіки та країни в цілому набуває сьогодні особливого значення. Саме екологічна інфраструктура допоможе державним регіональним органам влади приймати управлінські рішення, що максимально впливають на процеси суспільного виробництва з метою забезпечення сталого економічного розвитку та досягнення екологічної безпеки держави та її окремих регіонів.

Головними вимогами до екологічної інфраструктури можна вважати інформаційну повноту та адекватність представлення взаємопов'язаних складових та зв'язків між ними. З огляду на вищезазначене, можна визначити основні характеристики екологічної інфраструктури:

- повнота та збалансованість;
- перспективність;
- економічність.

Таким чином, були запропоновані інноваційні аспекти обґрунтування поняття екологічна інфраструктура як складової сталого збалансованого соціо-еколого-економічного розвитку України. Доцільним є проведення запропонованих інновацій не тільки на регіональному рівні, але послідовна їхня реалізація на державному рівні наприклад, через розробку і затвердження у відповідних цільових концепцій і програм розвитку.

Література:

1. Бережная И.В., Михуринская Е.А., Малахова В.В. Автотранспортный комплекс как объект регионального управления: Монография. - Симферополь: Национальная академия природоохранного и курортного строительства, 2009. - 176 с. ил.
2. Реймерс Н.Д. Природопользование. Словарь-справочник. – М.: Мысль, 1990. – 637с.
3. Мусієнко М.М., Серебряков В.В., Брайон О.В. Екологія. Охорона природи: Словник-довідник. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 550 с.
4. Екологічна інфраструктура природокористування / За редакцією Харічкова С.К. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 115 с.
5. Воронка В.П. Геоекологічний підхід до визначення поняття екологічна інфраструктура [Електронний ресурс]: Електронне видання Вчені записки ТНУ / Воронка В.П. // Випуск №12 (51) N1. Режим доступу до видання:
<http://www3.crimea.edu/tnu/magazine/scientist/edition12/tom1/n01204.htm>

Abstract

Nikishina Y.I.

Organizational and administrative principles study of environmental infrastructure.

In the presented article the most significant conceptual and methodological, theoretical, empirical and applied the results obtained in the investigation of selected research problems. Theoretically grounded nature and determination of environmental infrastructure and the use made of its environmental and economic potential for the purposes of public facilities which will enable sustainable socio-ecological-economic development of Ukraine.